

УДК 821.581

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.2.41>

АЛАЙ ЯК ІНТЕРПРЕТАТОР ТИБЕТСЬКОЇ КУЛЬТУРНОЇ ТРАДИЦІЇ У КИТАЙСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРНОМУ ДИСКУРСІ

ALAI AS AN INTERPRETER OF TIBETAN CULTURAL TRADITION IN THE CHINESE LITERARY DISCOURSE

Хижа І.П.,

orcid.org/0000-0002-3566-4267

викладач кафедри східних мов

Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

У статті досліджується творчість сучасного китайського письменника тибетського походження Алая (阿来) як унікальний феномен культурного посередництва, що поєднує національну традицію та китайський літературний дискурс. Актуальність теми зумовлена необхідністю вивчення механізмів збереження та трансформації культурної пам'яті етнічних меншин у глобалізованому світі. Особливе місце у цьому контексті займає Алай, котрий, належачи до тибетської культури, обрав китайську мову як засіб художнього самовираження, що надало йому можливість доносити цінності власного народу не лише китайському, а й світовому читачеві.

Метою дослідження є виявлення та аналіз стратегій інтерпретації тибетської культурної традиції у прозі Алая, визначення його ролі як культурного медіатора між локальною спільнотою та китайським літературним полем. Завдання статті полягають у з'ясуванні художніх засобів, за допомогою яких письменник трансформує міфологічні та історичні наративи; в окресленні ролі образів природи, ритуалів і фольклорних мотивів у формуванні національної ідентичності; у визначенні місця Алая у сучасному літературному процесі Китаю та його міжнародній рецепції.

Матеріалом дослідження виступають літературні твори письменника, зокрема роман «Коли курява спаде» («尘埃落定»), збірка «Порожня гора» («空山»), оповідання «Бджоли літають і кружляють» («群蜂飞舞»), «Риба» («鱼»), у яких найяскравіше відображено прагнення поєднати традиційні культурні уявлення з модерними художніми формами. Методологія базується на поєднанні культурологічного, компаративного та літературознавчого аналізу.

Результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що творчість Алая є прикладом новаторського поєднання етнічної автентичності та універсальних наративних стратегій. Автор зберігає ритміку й образність усної традиції, водночас використовуючи поліфонічність і багатосаровість часу, властиві модерністській прозі. Його твори виконують функцію «культурного мосту», що забезпечує діалог між тибетською спільнотою та китайським суспільством, а також інтегрують тибетський досвід у глобальний культурний контекст.

Таким чином, Алай постає не лише як талановитий письменник, а й як інтерпретатор культурної спадщини, здатний зберегти і водночас оновити традицію, забезпечивши її життєздатність у нових соціально-історичних умовах.

Ключові слова: Алай, тибетська література, культурне посередництво, національна ідентичність, китайський літературний дискурс, міф і традиція.

The article explores the works of the contemporary Tibetan writer Alai (阿来) as a unique phenomenon of cultural mediation that combines national tradition and the Chinese literary discourse. The relevance of this study is determined by the need to examine the mechanisms of preserving and transforming the cultural memory of ethnic minorities in a globalized world. A special role in this context belongs to Alai, who, while belonging to Tibetan culture, chose the Chinese language as his medium of artistic expression, thus enabling him to convey the values of his own people not only to the Chinese but also to the global readership.

The aim of the research is to identify and analyze the strategies of interpreting Tibetan cultural tradition in Alai's prose, and to define his role as a cultural mediator between the local community and the Chinese literary field. The objectives of the article include clarifying the artistic techniques through which the writer transforms mythological and historical narratives; outlining the role of images of nature, rituals, and folklore motifs in shaping national identity; and determining Alai's place in the contemporary literary process of China as well as in its international reception.

The research material consists of the writer's literary works, particularly the novel "Red Poppies" ("尘埃落定"), the short story collection "Empty Mountain" ("空山"), and short stories such as "The Bees Buzzing and Flying" ("群蜂飞舞") and "The Fish" ("鱼"), which most vividly reflect his effort to combine traditional cultural concepts with modern artistic forms. The methodology is based on the integration of cultural, comparative, and literary analysis.

The results of the research allow us to state that Alai's creativity represents an innovative synthesis of ethnic authenticity and universal narrative strategies. The author preserves the rhythm and imagery of the oral tradition while simultaneously employing polyphony and multi-layered temporality characteristic of modernist prose. His works function as a "cultural bridge" that ensures dialogue between the Tibetan community and Chinese society, while also integrating the Tibetan experience into the broader global cultural context.

Key words: Alai, Tibetan literature, cultural mediation, national identity, Chinese literary discourse, myth and tradition.

Постановка проблеми. Проблематика інтерпретації та репрезентації культурних традицій етнічних меншин у межах домінантного літератур-

ного дискурсу є однією з найактуальніших у сучасних гуманітарних науках. У глобалізованому світі, де культурна самотність дедалі частіше

стикається з загрозою нівелювання, питання збереження та трансформації національної ідентичності стають ключовими для літературознавства, культурології, компаративістики. Особливої ваги це набуває у випадках, коли представники меншин обирають мову більшості як інструмент художнього самовираження, адже така стратегія водночас відкриває шлях до ширшої читачкої аудиторії та створює ризик втрати автентичності.

У цьому контексті творчість Алая постає як унікальний приклад культурного посередництва. Як тибетець за походженням, він водночас є автором, що пише китайською мовою, інтегруючи локальні міфологічні, релігійні й соціокультурні уявлення у простір китайської літератури. Такий підхід дозволяє йому виступати репрезентантом тибетської традиції для китайського читача та посередником у діалозі культур. Проблема, яку ми ставимо у цій статті, полягає у визначенні механізмів, завдяки яким Алай інтерпретує і трансформує тибетську культурну спадщину, зберігаючи її автентичність та водночас адаптуючи до іншого літературного середовища.

Наукова значущість цієї проблеми полягає у можливості поглибити розуміння взаємодії між національною традицією та літературним дискурсом більшості, а також у визначенні ролі митця як культурного медіатора. Практичне ж завдання полягає у формуванні адекватних підходів до аналізу подібних феноменів у світовій літературі, що сприятиме розвитку компаративних студій і осмисленню процесів глобалізації та культурної інтеграції без втрати етнічної самобутності.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Дослідження творчості Алая в китайському та англomовному академічному дискурсі послідовно описують його як одного з найпомітніших авторів з-поміж «етнічних» письменників Китаю й акцентують на поєднанні локальної традиції з модерними наративними формами. У праці Сабіни Найт про «меншинну прозу» Китаю Алай визначений як один із найвідоміших авторів тибетського походження; підкреслено його шкільну соціалізацію в китайській мові та канонічний статус роману «Коли курява спаде» як твору, де «хитромудрий оповідач-“дурник”» фіксує згадання системи туземних вождів [1].

У критичному полі важливим є інтерв'ю з Алаєм у *World Literature Today*, де сам письменник посилається на есей Лі Цзіньцзе про «перейменування дійсності» в романі «Коли курява спаде» [2]. Це свідчить про увагу автора до мовних стратегій як механізму переозначення історії та досвіду. У китайському літературознавстві простежу-

ється кілька напрямів: аналіз «поетичної нарації» Коли курява спаде як домінантної стилістичної риси [3]; вивчення проблематики мови-крові-суб'єктності [4]; дослідження алегоричної структури та образної системи у творах «Коли курява спаде», «Порожня гора», «Пісня про Гесара» [5].

В англomовному академічному просторі Алая часто позиціонують у межах концепції «історіографічної метафікції», підкреслюючи його здатність полемізувати з націоналістичними історіями та пропонувати альтернативні моделі пам'яті. Останні студії також акцентують на «критичній ностальгійній ліриці» в його поезії та оповіданнях як способі осмислення історії Східного Тибету. Водночас у полі синологічних досліджень його часто наводять як приклад письменника, що інтегрується у китайський літературний мейнстрім («ставати більшістю»), не втрачаючи етнічної специфіки [6].

Отже, попри наявність ґрунтовних студій, що окреслюють поетику Алая як поєднання поетичності, поліфонічності, алегоричності та історіографічності, науковий дискурс і досі залишається фрагментарним. Бракує цілісних праць, спрямованих на аналіз механізмів культурної медіації, інтеграцію корпусу «малої прози» до ширшого літературознавчого контексту, розробку концепту багат шаровості часу як засобу трансформації традиції, а також системного осмислення рецепції Алая в китайському та міжнародному академічному полі. Саме ці прогалини визначають перспективи подальших досліджень і зумовлюють актуальність звернення до його творчості в сучасному літературознавстві.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування особливостей інтерпретації тибетської культурної традиції у прозі Алая та визначення його ролі як культурного посередника між локальною етнічною спільнотою і китайським літературним дискурсом. У процесі досягнення цієї мети необхідно врахувати біографічний та культурний контекст становлення письменника, оскільки саме вибір китайської мови як основного інструмента творчості визначив специфіку його подальшої літературної діяльності. Важливим завданням є аналіз художніх прийомів та наративних стратегій, за допомогою яких Алай літературно трансформує тибетську спадщину, вплітаючи у свої твори міфологічні образи, ритуальні практики, символіку природи та елементи усної традиції. Не менш значущим є вивчення того, як у його прозі поєднуються локальні культурні уявлення з модерними літературними формами, серед яких особливу роль відіграють поліфонічність, багато-

шаровість часу та метафоричність оповіді. У полі наукової уваги перебуває й визначення місця творчості Алая у сучасному китайському літературному процесі, а також особливості її рецепції в китайському й зарубіжному науково-критичному середовищі. Зрештою, стаття має на меті простежити, як твори письменника виконують функцію «культурного мосту», забезпечуючи діалог між тибетською традицією, китайським суспільством і глобальним культурним контекстом.

Виклад основного матеріалу. Алай (阿来, нар. 1959 р. у провінції Сичуань) належить до тибетської етнічної спільноти, що значною мірою визначило його культурну ідентичність і тематику подальшої літературної діяльності [7]. Дитинство письменника минуло у багатомовному середовищі, де взаємодіяли тибетська та китайська мови. Уже в юності він зробив вибір на користь китайської мови як головного інструмента творчості, що, з одного боку, відкрило перед ним шлях до ширшої читацької аудиторії, а з іншого – поставило перед ним завдання відтворити багатство тибетської традиції засобами літературної мови більшості. Такий вибір визначив його позицію культурного посередника, який водночас є «внутрішнім» носієм тибетського світогляду й «зовнішнім» інтерпретатором у межах китайського літературного простору [8].

У своїй ранній поезії Алай зосереджувався на темах природи та духовних пошуків, однак справжнє визнання здобув після виходу роману «Коли курява спаде» (尘埃落定, 1998), відзначеного головною літературною премією Китаю – премією Мао Дуня [9]. У цьому творі він поєднав традиційні тибетські уявлення з модерними наративними стратегіями, що дозволило йому не лише репрезентувати локальну культуру, а й інтегрувати її у ширший китайський і світовий контекст. Подальші твори, серед яких збірка «Порожня гора» (空山), «Тибетська душа» та численні оповідання, підтвердили його орієнтацію на розробку тем історичної пам'яті, національної самобутності та культурного діалогу.

Культурний контекст, у якому формується творчість Алая, відзначається складною взаємодією традиційного тибетського світогляду з ідеологічними й естетичними тенденціями сучасного Китаю. Як тибетський письменник, він звертається до міфології, епосу про Гесара [10], переклавши відому тибетську легенду, роблячи власний вклад до буддистської релігійності, усної поетичної традиції. Як китайськомовний автор, він водночас інтегрує ці елементи у літературний канон більшості, де важливими є принципи

модернізму, поліфонічності та історіографічної метафікції. Така подвійна оптика дозволяє йому репрезентувати тибетську культуру не як статичну систему, а як живий, динамічний організм, що здатен адаптуватися та розвиватися в умовах міжкультурного діалогу.

Таким чином, біографічний та культурний контекст творчості Алая є ключем до розуміння його новаторської ролі у сучасній літературі. Він свідомо позиціонує себе на перехресті культур, використовуючи китайську мову для збереження і трансляції тибетської традиції, що робить його не лише письменником, а й інтерпретатором і медіатором у широкому літературному та культурному просторі [11].

Поетика культурної медіації у Алая реалізується насамперед через образи природи та символіку сакрального, що поєднують етнографічний рівень із філософським осмисленням. У різних творах письменника зустрічаються саме природні елементи – вода, гори, земля, вогонь, день та ніч, квіти та рослинність, риби, комахи – набувають функції посередників між традицією та модерним літературним дискурсом. Часом це відбувається через алегоричне перенесення, а іноді через метафорично-порівняльні звороти.

У оповіданні «Риба» (“鱼”) порушується питання культурного табу, пов'язаного з водним похованням і уявленням про рибу як «сховище нечистого». Автор підкреслює амбівалентність цього образу: «На тибетських рівнинах поширений звичай водного поховання... Тому для багатьох тибетців риба є табуованою істотою» (авторський переклад) [12, с. 17]. І продовжуючи оповідь, автор переводить колективний код у площину власного досвіду, наголошуючи на особистісному конфлікті: «Я теж став тибетцем, який їсть рибу... але в роті вона завжди мала присмак розкладу» [12, с. 17]. Риба у тибетській традиції має символічний статус (зв'язок із заборонами, чистотою, сакральним порядком), і коли герой порушує цю заборону, він відчуває не лише фізичний дискомфорт, а й глибший психологічний і культурний розлад. Переживання порушеного табу підкреслюється через образ смерті, коли риба постає як символ тілесної тлінності: «Раптово – риба! Слизька тінь без луски, холодна, ніби мертва плоть (авторський переклад) [12, с. 21]. «Слизька тінь без луски» символізує втрату захисної оболонки, тобто стан беззахисності та вразливості. Холод, «ніби мертва плоть», актуалізує не тільки страх фізичного знищення, а й відчуження від духовної традиції. Таким чином, зоологічний етнографічний елемент пере-

творюється на універсальну метафору екзистенційного страху.

Зовсім інший акцент бачимо в оповіданні «Бджоли літають і кружляють» (“群蜂飞舞”), де Алай звертається не стільки до досвіду порушеного табу, як у попередньому творі, скільки до символів світла й бджіл, які стають маркерами сакральної присутності. Уже перша поява образу має характер епіфанії: акт письма миттєво відкриває простір надчуттєвого – «Коли вони літали я відразу відчув сяйво, тремтіння, почув музику» (авторський переклад) [13, с. 8]. Тут бджоли постають не як проста природна деталь, а як «посередники» між внутрішнім станом автора й космічним ладом. Сяйво та музика маркують момент відкриття, де буденна дія письма перетворюється на досвід духовного одкровення.

Ця символіка розгортається і в подальшому тексті, коли бджола стає знаком духовного прозріння, доступного лише вибраним: «У голосах учнів раптом прозвучав інший – легший і вищий. Лише Геші побачив бджолу...» (авторський переклад) [13, с. 32], автор вибудовує подвійний рівень значення: для колективу явище залишається непомітним, тоді як для святого Геші воно відкривається як індивідуальний досвід сакрального. Бджола тут функціонує як «перекладач» трансцендентного знання на чуттєвий рівень, перетворюючи надчутливий звук дзижчання і образ у матеріальне свідчення духовної присутності.

Таким чином, у оповіданні «Бджоли літають і кружляють» Алай пропонує інший варіант культурної медіації: повне протиставлення «Рибі», де не наявний конфлікт, а фігурує гармонійне співіснування сакрального й буденного. Бджола стає універсальним символом колективної пам'яті у буддизмі, що є характерною релігією тибетського народу, водночас благословляє і відкриває шлях до індивідуального духовного досвіду.

Роман «Коли курява спаде» (“尘埃落定”) пропонує третю траєкторію осмислення традиції – історіографічну. Тут образ гір і пилу поєднує історичну пам'ять із філософським осмисленням часу: «Снігові гори стоять, як мовчазні свідки – вони пам'ятають і славу, і наше приниження» [13, с. 15]. Гори в цьому контексті постають не як пейзажна деталь, а як символічні архіви колективної пам'яті, що фіксують і героїчне минуле, і досвід національних травм, уособлюючи тяглість і непорушність історії.

Мотив куряви постає як метафора історії: «Коли курява спадає, речі нарешті набувають імен – тоді й можна розпізнати правду з-поміж оповідок» [14, с. 118]. Тут ідіома 尘埃落定

(chén'āi luò dìng) – «коли курява спаде» символізує хаос подій і травматичний досвід, що приховує істину. Лише після її «осідання», тобто після завершення бурхливих історичних подій, відкривається можливість нового початку.

Цю оптику доповнює символ маків, що набуває у творі амбівалентного звучання. З одного боку, маки – це природна краса, якою милуються герої, а з іншого – джерело багатства і розбещення: «З вікна замку було видно, як маки буяють у полі. Ці квіти, яких раніше ніколи не було на наших землях, були такими палкими, що запалювали божевілля в кістках людей» [14, с. 203]. Цей образ позначає двоїсту природу історичного процесу: привабливість зовнішньої форми й приховану загрозу морального та соціального занепаду. Маки стають маркером зламу епохи, де краса й руйнація поєднуються в одному символі.

Таким чином, у різних жанрових формах Алай демонструє три основні механізми інтерпретації тибетської традиції. У оповіданнях – через випробування культурного табу, через епіфанію знаку, що поєднує природу й сакральне; у романі – через історіографічну метафору. У всіх випадках ключовим є не опис, а перекодування традиції в досвід, що робить її зрозумілою для китайськомовного читача без втрати автентичності.

Висновки. Проведене дослідження засвідчило, що у прозі Алая образи природи – риба, бджола, гори, курява, маки – функціонують як ключові медіатори культурної пам'яті. У оповіданні «Риба» вони актуалізують конфлікт між колективним табу та індивідуальним досвідом, відкриваючи психологічний і культурний розлад. У творі «Бджоли літають і кружляють» природні символи набувають значення сакральних знаків, що поєднують буденне і трансцендентне, стаючи маркерами духовного прозріння. У історичному романі «Коли курява спаде» образи гір, куряви та маків формують історіографічну метафорику, завдяки якій індивідуальна і колективна пам'ять структурується як наратив про минуле і його травми. Спільним для цих текстів є те, що традиція не репрезентується як застигла архаїка, а постає як динамічний простір інтерпретації, який можна перекодовувати в межах китайського літературного поля без втрати автентичності. Саме ця здатність до культурної медіації визначає місце Алая в сучасному каноні як автора, котрий гармонізує локальне і загальнонаціональне, традиційне і модерне. Перспективи подальших досліджень полягають у глибшому літературному аналізі релігійно-філософських нашарувань у його

прозі (зокрема, буддійських мотивів порожнечі, просвітлення та перевтілення), у системному описі поетики «малої прози» як лабораторії культурних смислів, у компаративістських студіях

із творчістю інших авторів національних меншин Китаю, а також у міждисциплінарному осмисленні творів Алая крізь призму глобальних літературних і постколоніальних студій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Knight S. *The Heart of Time: Moral Agency in Twentieth-Century Chinese Fiction*. Cambridge, MA: Harvard University Asia Center, 2006. 328 p.
2. Alai. Interview: Naming Reality. *World Literature Today*. 2002. Vol. 76, No. 2. P. 62–65.
3. Li X. Poetic Narrative in Alai's *Dust Settles*. *Contemporary Chinese Literature Studies*. 2013. No. 7. P. 55–72.
4. He P. Language, Blood, and Subjectivity in Contemporary Tibetan Literature. *Frontiers of Literary Studies in China*. 2015. Vol. 9, No. 2. P. 223–242. DOI: 10.3868/s010-004-015-0013-6.
5. Zhou X. Allegory and Historical Memory in Alai's Fiction. *Chinese Literary Studies*. 2018. Vol. 22, No. 4. P. 89–106.
6. Poupard D. Ethnic Minority Language and Sinophone Minority Literature in China. *Writing Chinese: A Journal of Contemporary Sinophone Literature*. 2022. Vol. 1, No. 1. P. 37–59. DOI: 10.22599/wcj.34.
7. Paper Republic. A Lai 阿来. 2019. URL: <https://paper-republic.org/pers/a-lai/> (дата звернення: 19.09.2025).
8. MCLC Resource Center. Alai's In the Cloud. *Ohio State University*, 2019. URL: <https://u.osu.edu/mclc/2019/09/03/alais-in-the-cloud/> (дата звернення: 19.09.2025).
9. Encyclopedia.com. Alai (1959–). 2006. URL: <https://www.encyclopedia.com/arts/educational-magazines/alai-1959> (дата звернення: 19.09.2025).
10. China.org.cn. Alai (阿来). 2013. URL: https://www.china.org.cn/arts/citc/2013-08/29/content_29863148.htm (дата звернення: 19.09.2025).
11. Alai. *The Song of King Gesar*. Trans. H. Goldblatt, S. Li-Chun Lin. Edinburgh : Canongate, 2013. 320 p. ISBN 978-0857865530.
12. 阿来. «鱼»机村史诗·空山 (在线选读 URL: <https://www.99csw.com/book/9460/index.htm> (дата звернення: 22.09.2025).
13. 阿来. 群蜂飞舞電子書選本, 2019 (кіндл-вид.). URL: <https://www.amazon.co.uk/dp/B07PKDTH6X> (дата звернення: 22.09.2025).
14. Алай. Коли курява спаде. / Пер. Н. Кірносова. Харків: Фоліо, 2016. 448 с. ISBN 978-966-03-7534-5.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025